

Β' ΗΜΕΡΙΔΑ ΨΑΛΤΙΚΗΣ' «ΣΥΜΜΕΤΟΧΗ ΣΤΗΝ ΨΑΛΤΗ ΛΑΤΡΕΙΑ»

**«Μυσταγωγία και κήρυγμα
ή παραμελημένη μυσταγωγική κατήχηση
ως απάντηση στο αίτημα της συμμετοχής του λαού στη Λατρεία»**

- π. Κων/νος Καραϊσαρίδης -

Προκαταρκτικά.

Σύμφωνα με τό θέμα πού μου δόθηκε καλοῦμαι νά αναφερθῶ στήν πραγματέυσή μου σέ δύο βασικά θέματα. Στή σύνδεση τοῦ κηρύγματος μέ τή λατρεία, ἀφ' ἑνός, καί στό ρόλο τῆς μυσταγωγικῆς κατήχησης σέ σχέση μέ τή συμμετοχή τοῦ λαοῦ στή λατρεία. Θά ἤθελα, δέ, νά ἀναφέρω ἐκ προοιμίου ὅτι τό θέμα ἔχει σήμερα ιδιαίτερη σημασία, καθ' ὅτι ἡ ἐνεργός συμμετοχή τοῦ λαοῦ στή λατρεία, γενικά, καί στή θεία λειτουργία, εἰδικότερα, εἶναι τό μέγα ζητούμενο σήμερα.

1. Καί τώρα λίγη ἱστορία.

Ἀκόμη ἀπό τήν ἐποχή τῆς Π. Διαθήκης ἔχει καταγραφῆ ὅτι γύρω ἀπό τούς προφήτες συγκεντρῶνονταν ἕνας ἀριθμός μαθητῶν, οἱ ὅποιοι μουῦνταν στήν κατανόηση τοῦ θελήματος τοῦ Θεοῦ καί ὀδηγοῦνταν στήν κατά τό δυνατόν ἐνσυνείδητη, μετά γνώσεως καί ἐμπειρίας λατρεία τοῦ Θεοῦ. Οἱ προφῆτες Ἡσαΐας (56, 6-8), Ἰεζεκιήλ (40-48), Βιβλίο Ἐνώχ (90, 28-29), Μιχαίας (3,12'6,7), Ἰερεμίας (7,4-10'8,19), καί ιδιαίτερα τό χωρίο τοῦ Ἡσαΐα: «ἐγγίζει μοι ὁ λαός οὗτος ἐν τῷ στόματι αὐτοῦ καί ἐν τοῖς χεῖλεσιν αὐτῶν τιμῶσι με, ἡ δέ καρδιά αὐτῶν πόρρω ἀπέχει ἀπ' ἐμοῦ» (Ἡσ. 29,13) ἀσκοῦν μία ἔντονη κριτική ἀπέναντι στά νεκρά καί νομικιστικοῦ χαρακτήρα λατρευτικά ἤθη τῶν Ἑβραίων. Φτάνουν στό σημεῖο νά ὀραματίζονται ἕνα νέο Ναό, ὅπου θά μπορούν νά εἰσέλθουν ὅλα τά ἔθνη καί οἱ φυλές τῆς γῆς, θά ὑπάρξει μία νέα ἀληθινή λατρεία τοῦ Θεοῦ καί ἐπομένως ἐνσυνείδητη συμμετοχή τοῦ λαοῦ. Αὐτό τό ἀναπτύσσουμε ἐκτενῶς στό βιβλίο μας «Ὁ χριστιανικός Ναός...» στό κεφάλαιο «Τάση πνευματοποίησης τοῦ Ναοῦ» (σελ. 55-57).

Στήν Καινή Διαθήκη βλέπουμε ὅτι ὁ Κύριος ἐπί τρία ἔτη μυσταγωγεῖ τούς μαθητές του μέ τή διδασκαλία Του καί τούς ὀδηγεῖ στήν ἀληθινή λατρεία, τήν ὅποια καί παραδίδει μέ τήν παράδοση τοῦ μυστηρίου τῆς θείας Εὐχαριστίας, ἀφοῦ ὁ Μυστικός Δεῖπνος μπορεῖ νά χαρακτηρισθεῖ ὡς ἡ πρώτη θεία Λειτουργία. Ἐνα κλασσικό παράδειγμα μυσταγωγικῆς κατήχησης ἀπό μέρους τοῦ Κυρίου εἶναι ὁ διάλογός Του μέ τή Σαμαρείτιδα (Ἰωάν. 4, 19-24). Ἐδῶ ὁ Κύριος μεταθέτει τό ἐρώτημα τῆς Σαμαρείτιδας ἀπό τόν τύπο τῆς λατρείας στόν τρόπο τῆς λατρείας, ἀπό τό «πού» στό «πῶς» τῆς λατρείας. Ἐξάλλου, ὀλόκληρο τό Εὐαγγέλιο τοῦ Ἰωάννη ἔχει λειτουργικό, μυσταγωγικό χαρακτήρα. Ἀκόμη καί ἡ Ἀποκάλυψη κινεῖται σέ ἕνα πεδίο συσχετισμοῦ καί ἀλληλοεπηρεασμοῦ τῆς ἐν κόσμῳ λατρείας τῆς Ἐκκλησίας καί τῆς οὐράνιας λατρείας μέ κέντρο τό ἐσφαγμένο Ἄρνιο.

Στό βιβλίο τῶν Πράξεων, ὁ Ἀπόστολος Φίλιππος (Πράξ. 8, 26-39) ἀφοῦ διδάξει-κατηχήσει τόν Αἰθίοπα εὐνοῦχο τῆς Κανδάκης κατά τό ὄριμο αἴτημά του, τόν βαπτίζει. Δεδομένου ὅτι ἡ Ἐκκλησία μέχρι τόν Ε' αἰώνα στήν πλειονότητά της βάπτιζε ἐνήλικες, σιγά σιγά συστηματοποίησε τή διδασκαλία της, τό κήρυγμά της, εἶχε ἔντονο λειτουργικό-μυσταγωγικό χαρακτήρα. Σ' αὐτή τή γραμμή κινούνται τά ἔργα τῶν Μυσταγωγικῶν Κατηχήσεων τοῦ ἁγ. Κυρίλλου Ἱεροσολύμων, τοῦ ἁγ. Ἰωάννου Χρυσσοστόμου καί τοῦ Θεοδώρου Μομφουεστίας. Σ' αὐτά τά ἔργα παρουσιάζεται μέ τόν καλύτερο τρόπο ἡ προσπάθεια τῆς Ἐκκλησίας νά κατηχήσει, νά μυήσει τά τέκνα της στό λειτουργικό γεγονός, στά μυστήρια τῆς χριστιανικῆς μύσεως (βάπτισμα, χρίσμα, Εὐχαριστία) καί στήν ὅλη λατρεία της, ὥστε ἡ συμμετοχή τοῦ λαοῦ νά εἶναι συνειδητή καί ἐνεργός.

Μετά τόν Ε' αἰώνα μέ τή γενίκευση τοῦ νηπιοβαπτισμοῦ, τήν κατάργηση οὐσιαστικά τῆς τάξεως τῶν κατηχομένων, ἔπαυσε ἡ Ἐκκλησία νά ἔχει αὐτή τήν ξεκάθαρη στόχευση, δηλαδή τήν μύηση στά τελούμενα στή λατρεία, μέ ἀποτέλεσμα νά δυσκολέψει πάρα πολύ ἡ ἐνεργός συμμετοχή τοῦ λαοῦ στή λατρεία. Ἡ κατάσταση σήμερα μπορεῖ νά περιγραφεῖ διαγραμματικά ὡς πρὸς τή συμμετοχή τοῦ λαοῦ στή θεία λειτουργία, ὡς ἑξῆς:

α) παντελής ἀπουσία, β) σποραδική ἢ τακτική, πλὴν ὁμως τυπική παρουσία, περισσότερο σωματική παρά ψυχική-καρδιακή, καί γ) ἀληθινή, ἐνεργός παρουσία.

2. Τί πρέπει νά γίνει.

α) Ἡ ἴδια ἡ θεία λειτουργία

Πρέπει νά ξαναγίνει ἡ θεία λειτουργία ὁ χῶρος τῆς ἐν Χριστῷ διάπλασης τοῦ λαοῦ, ὅπως παλαιότερα ἦταν ὁ χῶρος τῆς κατηχήσεως καί ἐν Χριστῷ διαπαιδαγωγήσεως τῶν κατηχομένων καί τῶν νεοφύτων. Ἐξάλλου ἡ ἴδια ἡ θεία λειτουργία μέ τά διάφορα προσευχητικά της παραγγέλματα στρέφει τήν προσοχή ὄχι μόνο στή δοξολογία τοῦ Θεοῦ ἀλλά καί στήν πνευματική προκοπή καί καλλιέργεια τῶν ἀρετῶν καί τῆς ἐν ἀγάπῃ κοινωνίας μέ τούς ἀδελφούς. Μάλιστα δέ τά τελευταῖα λειτουργοῦν καί ὡς προϋπόθεση γιά τό πρῶτο («ἀγαπήσωμεν ἀλλήλους ἵνα ἐν ὁμονοίᾳ ὁμολογήσωμεν» κ.ἄ.).

Δέν πρέπει ποτέ νά ξεχνᾶμε ὅτι μέσα στή θεία λειτουργία ὅλα κινοῦνται σέ ἓνα πνεῦμα συλλογικότητας, ἐν Χριστῷ κοινότητας. Οἱ εὐχές καί οἱ δεήσεις ἔχουν ἐκφορά σέ πληθυντικό ἀριθμό, γιά νά τονιστεῖ ἀκριβῶς ὅτι τό συλλογικό στοιχεῖο ὑπερέχει τοῦ προσωπικοῦ στοιχείου ἢ ὅτι τό προσωπικό στοιχεῖο τίθεται στήν ὑπηρεσία τῆς ἐν Χριστῷ κοινωνίας¹.

Πρέπει, τέλος, νά ξανατονιστεῖ τό γεγονός ὅτι ἡ θεία λειτουργία εἶναι θυσία, ἡ θυσία τοῦ Γολγοθᾶ, ἡ μόνη θυσία πού προσφέρουν οἱ «διάκονοι τῆς Καινῆς Διαθήκης»². Καί σ' αὐτή τή θυσία καλοῦνται νά συμμετάσχουν ὅλοι συνειδητά, γιά νά ἀπολαύσουν τούς καρπούς της.

¹ Πρβλ. Κ. Καραϊσαρίδης, Ἡ συμβολή τοῦ π. Δημητρίου Στανιλοάε στή μελέτη τῶν λειτουργικῶν θεμάτων, Αθήνα 1997, σ. 350.

² Πρβλ. Β' Κορ. 3, 6.

β) Ίεροί λειτουργοί (κληρικοί)

Ο ίερουργός διαδραματίζει σημαντικότατο ρόλο στή θεία λειτουργία, όχι μόνο γιατί στό πρόσωπό του κορυφώνεται καί δι' αὐτοῦ ἐκφράζεται ἡ λειτουργική σύναξη, ἀλλά καί διότι ἐκ τῆς ὑπεροχικῆς θέσεώς του λειτουργεῖ παιδαγωγικά ὡς πρὸς τὸ λαὸ τοῦ Θεοῦ καί συμβάλλει ἀποτελεσματικά στό βαθμὸ τῆς συμμετοχῆς του στὰ τελούμενα.

Γι' αὐτὸ ἀπαιτεῖται νά ἔχει ἀπαραιτήτως πνευματικά προσόντα, ὅπως βαθιά καί εἰλικρινῆ εὐλάβεια συνοδευόμενη ἀπὸ ἀνεπίληπτο βίο. Εἶναι, ἀκόμη, ἀπαραίτητη στόν ίερουργό ἡ ἐκκλησιαστική καί θεολογική παιδεία καί μάλιστα ἡ γνώση στοιχείων ἀπὸ τὴν ἱστορία, τὴν ἐρμηνεία ἀλλά καί τὴν τυπικὴ τάξη τῆς θείας λειτουργίας.

Πρώτιστο καθῆκον τοῦ ίερέα πρέπει νά εἶναι ἡ ἐκπλήρωση τῶν ὑποχρεώσεών του ὡς πρὸς τὴν προετοιμασία του γιὰ τὴν τέλεση τῆς θείας λειτουργίας. Αὐτὸ τὸν βοηθᾷ στή διαρκῆ ἐμβάθυνση τῆς ίερατικῆς του αὐτοσυνειδησίας, νά καταλαβαίνει δηλαδή κάθε στιγμή ποιὸς εἶναι καί τίνοι παρίσταται.

Στὴ διάρκεια τῆς θείας λειτουργίας ὀφείλει ὁ λειτουργός νά ίερουργεῖ μέ ὅσο τὸ δυνατόν μεγαλύτερη εὐλάβεια, συναίσθηση καί σοβαρότητα, καθόσον «τό διακονεῖν» εἶναι «μέγα καί φοβερόν καί αὐταῖς ταῖς ἐπουρανίαις δυνάμεσιν»³. Ἐπομένως, πρέπει συνεχῶς νά μάχεται ἐναντία στή συνήθεια, τὴ ρουτίνα καί τὸν αὐτοματισμὸ τὴν ὥρα τῆς ίερουργίας.

Ὅπωςδήποτε πρέπει νά προσέχει πολὺ καί νά κάνει τὴ δέουσα προετοιμασία γιὰ τὸ κήρυγμα. Ἐνα καλὸ κήρυγμα ὑποβοηθᾷ τὴ συμμετοχὴ στή θεία λειτουργία, ἐνῶ, ἀντίθετα, μία προχειρότητα στό κήρυγμα καταστρέφει τὴ διάθεση τῶν ἀκροατῶν γιὰ καλύτερη συμμετοχὴ στό ὑπόλοιπο τῆς θείας λειτουργίας. Καί μάλιστα εὐκαίρως ἀκαίρως τὸ κήρυγμα πρέπει νά περιέχει σχόλια ἐρμηνευτικά στή θεία λειτουργία.

Τέλος, ἀπαιτεῖται προσοχή στήν ἐπιλογή τῶν συνεργατῶν του, ίεροψαλτῶν, νεωκόρων, ἐπιτρόπων καί μάλιστα ὁ κάθε ὑπεύθυνος ὀφείλει νά ἀσκήσει λειτουργικὴ ἀγωγή ἐπάνω τους. Διαφορετικά τὰ πρόσωπα αὐτά θά κρημνίζονται ὅτι ὁ ἴδιος οἰκοδομεῖ μέ πολὺ κόπο διὰ τῆς προσεκτικῆς ίερουργίας μέσα στή θεία λειτουργία.

γ) Ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ

Τὸ πρώτο καί βασικὸ πού πρέπει νά ἀποκτήσει ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ εἶναι ἡ λειτουργικὴ ἀγωγή. Δηλαδή πρέπει νά μάθει συστηματικά καί σέ βάθος γιὰ τὸ νόημα τῆς θείας λειτουργίας, τὴ σημασία τῶν τελουμένων καί τὴ συνειδητὴ ἀνταπόκρισή του στὰ τελούμενα, τὰ ὁποῖα πολλές φορές τοῦ ζητοῦν αὐτὴ τὴ συμμετοχὴ καί μάλιστα τὸν προτρέπουν σ' αὐτὸ («ἐν εἰρήνῃ τοῦ Κυρίου δεηθῶμεν», «εἶπωμεν πάντες ἐξ ὅλης τῆς ψυχῆς καί ἐξ ὅλης τῆς διανοίας ἡμῶν εἶπωμεν», «στῶμεν καλῶς, στῶμεν μετὰ φόβου, πρόσχωμεν τὴν ἁγίαν ἀναφορὰν ἐν εἰρήνῃ προσφέρειν», «τάς θύρας, τάς θύρας ἐν σοφίᾳ πρόσχωμεν», «μετὰ φόβου Θεοῦ πίστεως καί ἀγάπης προσέλθετε», «ὀρθοί, μεταλαβόντες... ἀξίως εὐχαριστήσωμεν τῷ Κυρίῳ» κ.ά.).

Ἀκόμη, πρέπει νά μάθει πῶς νά κινεῖται καί νά συμπεριφέρεται μέσα στή θεία λειτουργία («οὐ γάρ ἐστὶν ἀκαταστασίας ὁ Θεός, ἀλλ' εἰρήνης»)⁴. Δέν μπορεῖ ἡ θεία λειτουργία νά εἶναι, ἰδιαίτερα τίς μεγάλες ἐορτές, μία ἀπείθαρχη καί ἀκατάστατη λατρευτικὴ σύναξη.

³ Εὐχὴ Χερουβικοῦ ὕμνου.

⁴ Α' Κορ. 14, 33.

Αντίθετα, οί κληρικοί πρέπει, ως φρουροί τῆς λατρείας, νά ἐργαστοῦν, ὥστε ἡ εὐχαριστιακὴ σύναξη νά εἶναι ἓνα εὐτακτο λατρευτικὸ σῶμα. Αὐτό, ως ἐπιδίωξη, εἶναι τὸ πρῶτιστο καὶ ὀλιγότερο, διότι μετὰ ἀπὸ αὐτὸ πρέπει νά γίνῃ ἡ κατ' ἐξοχὴν πνευματικὴ καλλιέργεια αὐτοῦ τοῦ λειτουργικοῦ σώματος. Ἐξάλλου αὐτὸ ὑπάρχει καὶ ως ἐπιταγὴ τῆς παραδόσεως. Στὶς «Ἀποστολικές Διαταγές» γίνεται λόγος γιὰ τίς ὑποχρεώσεις τῶν μελῶν τῆς κοινότητος γιὰ τὸ πῶς θά συμπεριφέρονται μέσα στὴ λατρεία, πρᾶγμα τὸ ὁποῖο πρέπει νά ἐποπτεύουν οἱ κληρικοί καὶ ἰδιαιτέρως οἱ διάκονοι⁵. Εἶναι ἐνδεικτικὸ ὅτι ὁ Ἅγιος Ἰωάννης ὁ Χρυσόστομος αἰσθανόταν πολλές φορές τὴν ὑποχρέωση νά καυτηριάξῃ τίς ἀταξίες ἐπ' αὐτοῦ τῶν ἀκροατῶν του⁶.

Πρέπει ὅπωςδήποτε νά ἐπανέλθουμε συστηματικὰ πλεον στὴ μυσταγωγικὴ λειτουργικὴ κατῆχηση. Δέν ἀρκοῦν πλεον οἱ περιστασιακὲς ἀναφορὲς μας σέ διάφορα ἐρμηνευτικὰ σχόλια πάνω στὴ θεία λειτουργία. Ὁ λαὸς πρέπει νά γνωρίσῃ σέ βάθος, γιὰ νά μπορέσῃ νά βιώσῃ μέ σοβαρότητα καὶ συνέπεια.

Ὁ λαὸς τοῦ Θεοῦ πρέπει νά συμμετέχει στὴν προετοιμασία καὶ προσφορὰ τῶν δώρων τῆς Εὐχαριστίας. Πρέπει ἰδιαιτέρως νά τονιστεῖ ἡ σημασία τῆς συμμετοχῆς αὐτῆς καὶ ὄχι νά καταντή-σομε νά λειτουργοῦμε μέ πρόσφορο τῆς ἐπαγγελματικῆς παραγωγῆς. Εἶναι σημεῖο πνευματικοῦ ἐπιπέδου καὶ βαθμοῦ συμμετοχῆς τοῦ ἱερουργοῦ, ὅταν ἀναγκάζεται νά ἱεουργήσῃ μέ πρόσφορο ἀγορασμένο ἀπὸ τὸ ἀρτοποιεῖο τῆς γειτονιάς. Ἐνα παρόμοιο φαινόμενο εἶναι σημεῖο κρίσης καὶ γιὰ τὸν ἱερέα καὶ γιὰ τὸ ποιμνιὸ του καὶ, φυσικά, λειτουργικά ἀπαράδεκτο.

Ἡ συμμετοχὴ στὴ θεία εὐχαριστία μέ τὴ θεία μετάληψη ἀπὸ μέρους τῶν πιστῶν πρέπει νά ἀποτελεῖ θεμελιώδη πνευματικὴ προσπάθεια καὶ τοῦ ποιμένα ἀλλὰ καὶ τοῦ ἴδιου τοῦ λαοῦ. Πρέπει ὁ λαὸς νά μάθῃ ὅτι ἡ συμμετοχὴ του στὴ θεία εὐχαριστία εἶναι ὄρος ζωῆς. Τὰ λόγια τοῦ Κυρίου εἶναι σαφέστατα: «ἐάν μὴ φάγητε τὴν σάρκα τοῦ Υἱοῦ τοῦ ἀνθρώπου καὶ πίνητε αὐτοῦ τὸ αἷμα οὐκ ἔχετε ζωὴν ἐν ἑαυτοῖς»⁷, καὶ πάλι τὸ ἴδιο περιεχόμενο μέ θετικὴ ἐκφορὰ: «ὁ τρώγων μου τὴν σάρκα καὶ πίνων μου τὸ αἷμα ἐν ἐμοὶ μένει καὶ ἐγὼ ἐν αὐτῷ»⁸.

δ) Τὰ συλλογικὰ ἐκκλησιαστικὰ ὄργανα (Ἱερά Σύνοδος)

Ἀκόμη, τέλος, θά πρέπει νά κατανοηθεῖ ὅτι τὸ θέμα τῆς ἐνεργοῦ συμμετοχῆς δέν πρέπει νά ἐπαφίεται μόνο στὴν καλὴ διάθεση καὶ τὸ ζῆλο κάθε ἐπισκόπου, κάθε ἱερέα. Οὔτε ἀκόμη πρέπει νά μετατεθεῖ ἡ εὐθύνη μόνο στό λαὸ τοῦ Θεοῦ.

Ἡ σύσταση «Εἰδικῆς Συνοδικῆς Ἐπιτροπῆς Λειτουργικῆς Ἀναγεννήσεως» συνιστᾷ, ἀσφαλῶς, ἓνα πρῶτο σοβαρὸ βῆμα πρὸς τὴν κατεύθυνση αὐτῆ. Πρέπει νά διευκρινιστεῖ ὅτι τὸ ἔργο τῆς Ἐπιτροπῆς αὐτῆς εἶναι νά μελετᾷ τὰ λειτουργικὰ θέματα καὶ νά εἰσηγεῖται ἀρμοδίως στὴν Ἱερά Σύνοδο, στὴν ὁποία ἀνήκει ἀποκλειστικά ἡ εὐθύνη λήψης ὁποιασδήποτε σχετικῶν ἀποφάσεων. Οὐδεὶς δύναται νά ὑποκαταστήσῃ τὸ ἀρμόδιο ἐκκλησιαστικὸ ὄργανο, τὴν Ἱερά Σύνοδο, στὴ λήψη ἀποφάσεων γιὰ τὴ ζωὴ τῆς Ἐκκλησίας. Οὔτε πρόσωπα, οὔτε ἐπιτροπές, ἔστω συνοδικές.

⁵ ΒΕΠΕΣ 2, σ. 52 (57).

⁶ βλ. Εἰς τὸ Κατὰ Ματθαῖον, ὁμιλία ΠΗ', PG 58, 780-782 · Εἰς τὰς Πράξεις, ὁμιλία ΚΔ', PG 60, 190-191 · Εἰς τὴν Α' πρὸς Κορινθίους, ὁμιλία ΛΣΤ', PG 61, 314-315.

⁷ Ἰωάν. 6, 53.

⁸ Ἰωάν. 6, 56.

Ἡ διοργάνωση αὐτῶν τῶν Πανελληνίων Λειτουργικῶν Συμποσίων κατ' ἔτος θά βοηθήσει, πιστεύουμε, στή δημιουργία ἀσφαλοῦς πεδίου προβληματισμοῦ γιά τά λειτουργικά μας πράγματα, βασισμένου στή βαθιά γνώση τῆς ὀρθόδοξης παράδοσης καί στή ρεαλιστική ἐκτίμηση τῶν σύγχρονων ἀναγκῶν τοῦ ποιμνίου.

Πιο συγκεκριμένα ὅμως πρέπει νά ἀπασχολήσει συστηματικά τήν Ἱερά Σύνοδο:

- Ὁ τρόπος τῆς λειτουργικῆς προετοιμασίας τῶν μελλοντικῶν ἱερέων. Πρέπει ἡ ἴδια, σέ συνεργασία μέ τίς Πανεπιστημιακές καί τίς Ἱερατικές σχολές, νά φροντίσει γιά τόν καταρτισμό τῶν μελλοντικῶν ἱερουργῶν τοῦ ἱεροῦ θυσιαστηρίου. Ἄς μήν ἀπατώμεθα, οἱ ἱερεῖς, ἀνάλογα μέ τό λειτουργικό - ἱερατικό τους ἦθος, διαμορφώνουν τή λειτουργική συμπεριφορά τοῦ λαοῦ μας.

- Πρέπει τά θέματα τῆς λατρείας, καί ἰδιαίτερα ἡ θεία λειτουργία, νά μποῦν στό κέντρο τοῦ ἐνδιαφέροντος τοῦ ἐκκλησιαστικοῦ μας βίου. Ἡ διοργάνωση αὐτῶν τῶν Λειτουργικῶν Συμποσίων πρέπει νά ἐπεκταθεῖ καί πρός τά ἄνω καί πρός τά κάτω. Δηλαδή καί μέ τήν ἴδρυση ἐιδικοῦ λειτουργικοῦ ἰνστιτούτου, μέ τήν ἔκδοση ἐπιστημονικοῦ περιοδικοῦ, μέ τήν καλλιέργεια καί ἐνθάρρυνση τῶν λειτουργικῶν μελετῶν καί μέ τή διοργάνωση ἐιδικῶν ἐπιμορφωτικῶν σεμιναρίων γιά τούς κληρικούς, ἀλλά καί ἐκλαϊκευτικῶν ἐκδηλώσεων καί ἐκδόσεων μέ στόχο τό λαό.

- Θά συμβάλλει πολύ πρός αὐτή τήν κατεύθυνση καί ἡ ἐπαναφορά μέ συστηματικό τρόπο τῆς λειτουργικῆς - μυσταγωγικῆς κατήχησης σέ τρία ἐπίπεδα: γιά μικρά παιδιά, γιά νέους καί γιά ἐνήλικες. Ὅλοι συμμετέχουν στή θεία λειτουργία καί γι' αὐτό ὅλοι πρέπει νά ἐκπαιδευτοῦν, ὥστε νά συμμετέχουν συνειδητά καί ἐνεργά.

Ἄντι Ἐπιλόγου

Ὅπως εἶδαμε, ὁ προβληματισμός μας γιά τήν ὅσο τό δυνατόν ἐνεργό συμμετοχή τοῦ λαοῦ στή θεία λειτουργία δέν καλεῖται νά ἱκανοποιήσῃ ἕνα αἶτημα προσωπικῆς εὐδαιμονίας ἢ ἀκόμη καί τήν ἀνάγκη τῆς λειτουργικῆς ἐκκλησιαστικῆς εὐτάκτου παρουσίας, ἀλλά στοχεύει στήν **ἀνάδειξη κάθε εὐχαριστιακῆς κοινότητας τῆς Ἐκκλησίας, τῆς ὁποίας τό ἔσχατο ἐκκλησιαστικό μόριο εἶναι ἡ ἐνορία, ὡς τῆς μόνης γνήσιας ἐν Χριστῶ κοινωρίας καί τοῦ μόνου ἀληθινοῦ κοινοτικοῦ πνεύματος.** Αὐτή ἡ πραγματικότητα μπορεῖ νά λειτουργήσῃ καί ὡς παράδειγμα γιά τήν ὁποιαδήποτε κοινωνική ἀνάπτυξη καί ἀλληλεγγύη.

Ἄς τό καταλάβουμε: ἡ ἐνορία διά τῆς θείας λειτουργίας ἦταν καί πρέπει νά παραμείνει ἡ μόνη γνήσια μορφή κοινωρίας καί κοινότητας καί σ' αὐτό καλοῦνται ἀσφαλῶς καί οἱ λαϊκοί, ὁ λαός τοῦ Θεοῦ, νά διαδραματίσουν τόν ἀποφασιστικό ρόλο πού τούς ἀνήκει φύσει καί θέσει.

Ἄν ἡμουν σέ ἄλλη ἐνορία, θά ἀνέφερα τό τί κάνουμε ἐμεῖς, ἀλλά γνωρίζετε...